

dum exacto mense, a fratre in gremio matris occiditur. Ipse fratricida, cum imperasset an. 6 et 2 m. a Martiale centurione prope Carras urbem Mesopotamiæ fuit interfectus an. 217, *coss. Præsente et Extricato*.

At brevior fuit principatus *Opelii Sev. Macrini*, ejusque filii *Diadumeniani*, quos an. 218, *coss.* ipso *Diadumeniano* et *Advento*, milites obtruncarunt, opera Juliæ Mæsæ, aviæ M. Antonini. Successit in imperio idem *Antoninus* dictus, quod fuerit Solis sacerdos, *Heliogabalus*, et in nummis *Helagabalus*¹. Is 4 imperii sui anno, ær. v. 221, militari tumultu occisus fuit, et projectus in Tiberim 6 idus martias. Impurissimus fuit et appellatus a Dione *Pseudoantoninus* et *Sardanapalus*, ab aliis *Tiberinus*, *Tractitius*, *Impurus*.

Imperavit deinde *Aurel. Severus Alexander*, natione Syrus, et Elagabali consobrinus, an. 13 occisus a militibus, 15 kal. aprilis, *coss. Severo et Quintiano*, id est, anno 235. Sub Alexandro autem martyres occubuerunt Romæ *Calepodius* presbyter, *Cæcilia* virgo cum sponso *Valeriano*, hujusque fratre *Tiburtio*, *Palmatius* consul cum liberis et uxore, *Felix* cum conjugē sua *Blanda*, *Martina* virgo. Item *Quiriacus*, episcopus ostiensis, *Asterius* presbyter, *Tatiana* matrona, *Aurea* virgo, *Julius* et *Hesychius* milites, cum aliis permultis, apud Ostia Tiberina peremptis².

divina *Levit. xviii, Deut. xxvii*, lex naturæ I *ad Corint. v*, lex civilis I. *ult. de Rit. nupt.*, et Virgilius apud inferos puniri ait *Æn. i* :

Qui thalamos natæ invadit vetitosque hymenæos.

¹ *Heliogabalus* filius fuit Caracallæ; an ex Julia matre, an ex Sæmiade concubina, incertum. Perit trucidatus in latrina, florentissima ætate, annos natus 16 aut 18, tribus jam compressis et repudiatis uxoribus, Julia Cornelia Paula, Aquilia Severa vestali et Annia Faustina, quam occiso illius viro, Pomponio Basso, rapuerat. Nupsit quoque Zotico, ut inquit Lampridius. Ridicula patravit, modo colligens decem millia pondo araneorum, modo eandem copiam mustelarum et murium; adhibuitque in convivio 8 luscus, 8 calvos, 8 surdos, 8 insigniter nigros, 8 laborantes podagra, 8 notabiliter obesos, 8 nasutos, ita servans proloquium, ἀπὸ τοῦ ὄκτου.

² *Aurelius Alexander Severus* matrem habuit Juliam Mammæam, sororem matris Heliogabali, christianam fœminam. Repudiata priori conjugē filia Martiani, duxit Memmiam filiam Sulpitii, viri consularis. Apolonii,

Extincto Alexandro imperium tenuit *Julius Maximinus* e Thracia, opilio olim et pastor, trucidatus ab exercitu mense octobris, *coss. Perpetuo et Rustico*, ac simul inauguratus est imperator in Africa *M. Ant. Gordianus*, qui seipsum interemit mense maio, iisdem *coss.*, nempe anno 237. Orta sub Maximino persecutio Ecclesiæ sexta anno 236. Affectæ martyrio *Barbara* Nicomediæ et Alexandriæ *Catharina*¹, cujus acta sunt admodum ambigua. A Maximino « alios in crucem sublato, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios feris objectos, alios fustibus elisos, » affirmat etiam Capitolinus².

Devolutum deinde imperium ad *M. Antonium Gordianum* juniorem³, interfectum a Philippo Arabe anno 244. Tum *ad Philippum*, de cujus religione disceptatur, confossum Veronæ a militibus anno 249, trucidato circa idem tempus Romæ a cohorte prætoria *Julio Philippo*, illius filio, adscito in consor-

Abrahami, Orphei, necnon Christi coluisse fertur imagines. Videsis § 7 Lampridii.

Prohibuisse balnea mixta refert Dion.

¹ Alias *Ecaterina*.

² *Maximinus* parentes habuit Miceam Gothum et Ababam Alanam, ut inquit Capitolinus. Appellatus est *Pestis reipublicæ*. Eo auctore interfectus Alexander, qui redeuntem e Thracia amantissime exceperat et creaverat legionis a se institutæ tribunum. Mactati in persecutione Maximini *Lucianus*, presbyter antiochenus, eruditione clarissimus; *Pamphilus*, presbyter laodicenus, ædificator Bibliothecæ cæsarensis, cujus nomen Eusebius pro suo cognomine adhibuit; *Dorothea*, virgo alexandrina, formæ et decoris gloria percelebris. Plura de hac Eusebius lib. VIII, cap. xiv. Sed ibi Dorotheæ nomen non lego, ejusque certamen refertur ad tempora alterius Maximini et Galerii, de quibus sæculo proximo. Sub hoc tamen Maximino floruisse Dorotheam alii tradunt. Martyrologium Germ. XV kal. nov. memoriam agit *S. Triphonis* aut *Triphenæ*, filii ipsius Decii uxoris et *S. Cyrilla*, ejusdem Cæsaris filia, locum habet in Martyrologio Adonis. In romana Ecclesia coluntur *Abdon* et *Sennen* Persæ, *Venantius* Camers, miræ constantiæ adolescens. Illustres quoque in Tabulis ecclesiasticis SS. mart. *Epimachus* et *Alexander*, *Pionius* presbyter, *Amaranthus* Aquitanus, *Marina* virgo antiochena, etc. Viginti christianorum millia Antiochiæ in templo combusta in nocte dominicæ Nativitatis, Nicephorus, lib. VII, cap. vi, et Genebr. tradiderunt. Contigit horum triumphus sæculo desinente vel sub initia sequentis.

³ *Gordianus* senior patrem habuit Metium Mamillum, matrem Ulpiam Gordianam, uxorem vero, quæ illi peperit M. Anton. Gordianum juniorem, Fabiam Orestillam, Antonini proneptem.

tium imperii, ac deinde ad *Q. Trajanum Decium*, natum in inferiori Pannonia, peremptum a Scythis et in paludem demersum, exeunte anno 251, ipso III et *Herennio Etrusco* *coss.*¹.

Mota sub Decio persecutio Ecclesiæ VII. Tradunt sincera martyrum Acta, sub Decio *Metram* lapidibus obrutum, *Apoloniæ* dentes excussos, *Serapionem* e cœnaculo dejectum, *Julianum* flagris cæsum et igne consumptum, *Ammonarium*, *Mercuriam* et *Dionassiam* gladio cæsas, *Ischirionem* per media viscera transfixum, *Saturninum*, tolosanum episcopum, pedibus circumacto tauro alligatum et omni membrorum parte laceratum, *Alexandrum*, jerosolymitanum episcopum, et *Babylam* Antiochenum in carcere extinctos, *Pionem* Smyrnæ cum *Sabina* et *Asclepiade*, et *Metrodoro* stipiti affixum, *Maximum* lapidibus obrutum, *Petrum*, *Andream*, *Paulum* et *Dionysiam* Lampsaci gladio peremptos, *Tryphonem* et *Respicium* Niceæ capite truncatos, *Lucianum* et *Marcianum* Nicomediæ flammis exustos. De his sincera Ruinartii Acta. Sed alii plures sub Decio martyrio coronati fuere, ut *Aretii Pergentinus* et *Laurentius* fratres, Catanæ *Agatha* virgo, Ravennæ *Fusca* et *Maura*, Romæ *Abdon* et *Sennen*, atque in Tuscia *Secundianus*, *Murcellianus* et *Verianus*. Sub Decio itidem contigit passio *S. Miniatis*, quem Florentini colunt. Furente hac persecutione *Paulus*, eremitarum pater, in Thebaidis antra secessit, et Ephesi septem *Dormientes* in spelunca reserato ostio consummarunt martyrium.

Ad imperatorum revertendum est seriem. Trucidato Decio, Augustus inito cum Scythis fœdere, dictus est *Caius Vibius Trebonianus Gallus*, qui imperii consortem fecit filium *Volu-*

¹ *Decio* cognomen Trajani tribuit senatus. Messium Decium alii vocarunt. Ejus patria Bibalis. Suscepit ex conjuge Tryphonia filium Decium, quem constituit consortem imperii, magnopere laudatum e Valerio Maximo. *Execrabile animal* dicitur a Lactantio *De mortibus persecutorum*, n. 4. Incœpta Decii persecutio statim ac imperium obtinuit anno 249, ac perduravit usque ad ejus mortem, id est, usque ad finem novembris anni 251. Quo anno in tertio ipsius Decii filiique consulatu Fasti Idatiani hanc persecutionem consignant. Inter paludes victus et cum exercitu deletus nec sepultura potuit honorari. Id Lactantius, loco citato, Cyprianus, *De lapsis*, et Hieronymus, in *Zac.* xiv, ultioni divinæ adscribunt.

sianum; sed inchoato principatus anno tertio, ambo Interamnæ occisi sunt anno 254, ac suffectus *M. Æmilianus* Maurus, et ipse a militibus prope Spoletum occisus, nondum transacto tertio imperii anno. Acclamati sunt itaque imperatores *Pub. Licinius Valerianus* et *Pub. Licinius Gallienus*, illius filius, quorum *Valerian.* an. 259 captus a Sapore, Persarum rege, ignobili servitute consenuit, ac tandem detracta cute miserime obiit. *Gallienus* vero in expugnatione Mediolani a suis interfectus est, *coss. Paterno* et *Mariniano*, anno 268, die 21 martii.

Excitata sub Valeriano anno 257, in 4 ipsius consulatu, persecutio VIII, *Antichristi* appellata a S. Dionysio Alexandrino. In qua Christo testimonium reddidere Romæ eodem anno *Stephanus* papa et *Tarsicius* acolythus, et anno 258 *Sixtus* una cum *Quarto*, *Hippolyto*, *Felicissimo*, *Agapito* et clericis aliis octo, ac paulo post levita Sixti *Laurentius*, *Rufina* et *Secunda* sorores, *Eusebius* presbyter et *Marcellus* diaconus¹. In Africa vero præter *Cyprianum*, de quo supra, Uticæ demersus fuit in calcem 300 sanctorum exercitus, quem a fornace calcaria *Massam candidam* appellarunt. De aliis martyribus vide Eusebium, lib. VII, cap. xv et xvi, et Theodoricum

¹ Cœptam persecutionem anno 3 imperii sui et Christi 257 aiunt docti viri. Ineunte enim imperio mitissimus fuit, ut non tantum testatur Trebellius Pollio, sed etiam Eusebius lib. VII *Hist. eccl.*, cap. x. Ut sæviret in christianos incitavit archisynagogus magorum Ægypti. Meminit Eusebius, cap. xii, trium martyrum Cæsareæ in Palestina damnatorum ad bestias, quorum unus dicebatur *Priscus*, alter *Malchus*, tertius *Alexander*. Fuit Valerianus ex Cornelia familia, filius Valerii Flacci, et cognominatus Colobius. Captus a Sapore, huic equum aut vehiculum adscendenti terga vertere et dorsum, cui rex pedem imponderet, curvare coactus est. Detracta ejus cutis et infecta rubro colore posita fuit in templo idolorum ad clarissimi triumphii memoriam. Vide librum *De mortibus persecut.*, c. v, Acta *S. Pontii* martyris, a Balucio in lucem edita, cap. xxiv, et Hugonem Floriacensem, in Chronico. Licinius Gallienus, ejus filius, insidiis Macriani et Heracliani ducum interfectus est anno imperii sui 14 completo, ætatis 51. Fuit litteris egregie excultus, ejusque legitur epithalamium illud, recitatum dum filios fratrum suorum jungeret matrimonio :

Ite, ait, o pueri, pariter sudate medullis

Omnibus inter vos : non murmura vestra columbæ,
Braquia non hederæ, non vineant oscula conchæ.

Ruinart, pag. 200 et seqq. Sub Valeriano item martyrio coronati sunt Romæ *Eugenia* virgo, Tarracone *Fructuosus* episcopus, Viennæ in Galliis *Florentius*, etc. Gallieno itidem imperante securi fuerunt percussi *Protus* et *Hyacinthus*, prælaudatæ virginis *Eugeniæ* eunuchi.

Sublato e vivis Gallieno suffectus fuit *M. Aurel. Claudius II*, et huic post biennium pestilentia correpto, successit an. 270 *Lucius Domitius Aurelianus*, Sirmiensis, occisus inter Heracleam et Byzantium anno 275¹. Movit Aurelianus aut instauravit Ecclesiæ persecutionem, quæ dicitur nona, *coſs. Quieto* et *Voldumiano*, id est, anno 272. Augustoduni *Symphorianus*, Cæsareæ in Cappadocia *Mamantes*, *Athenodorus* frater S. Gregorii Thaumaturgi in Ponto, *Chariton* in Isauria, *Iustus* et *Patroclus* in Galliis, *Philomenus* Ancyræ, alique per multi martyrium perpassi sunt. Vixit circa hæc tempora *Felix Nolanus*, quem S. Paulinus Natali V vocat confessorem ac martyrem.

Reliqui imperatores tertii sæculi sunt, *M. Clarus Tacitus*, qui obiit die 13 aprilis anno 276; *M. Annius Florianus*, frater Taciti, a militibus Tharsi post duos menses peremptus; *Probus* post Florianum acclamatus Augustus, septimo imperii anno, id est 282, apud Sirmium occisus; *M. Aurel. Carus* proximo

¹ *Aurelianus* imperium indeptus est *coſs. Antiochiano* et *Orfito*, ex fastis Idatii, ideoque anno 270. Occisus in 4 suo consulatu, anno 275, die 29 januarii. Patrem habuit ædituum obscuri generis, et matrem Solis sacerdotem. Alii Sirmii, alii in Mœsia, alii in Dacia natum putant. Erumpentes Sarmatas cum trecentis tantum præsidiariis attrivisse narrat Vopiscus. Pugnavit contra Gothos, Suevos, Marcomannos et reginam Zenobiam, egitque de Oriente et Occidente triumphum. In libro *De mortibus persecut.* dicitur « natura vesanus et præceps, » a Vopisco « pædagogus senatorum. » Persecutionem excitavit paulo ante mortem, exeunte anno 274, aut ineunte sequenti. Interfectus est enim Cœnophrurii inter Heracleam et Byzantium anno 275, mense januarii, unde Eusebius lib. VII *Hist. eccl.*, cap. xxx, interemptum ait : « Compositis contra nos edictis subscribentem. » Occisum « malitia notarii sui et manu Mucaporis » scribit lib. IX Eutropius. Notarius ille Mnestheus nomine affixus est stipiti, ferisque objectus. Sex. Aur. Victor in Epitome ait ab Aureliano septam Urbem « validioribus et laxioribus muris, » primum apud Romanos usum capitibus diademate, gemmisque et veste aureata.

anno 283 interfectus; *M. Aur. Garinus* et *M. Aur. Numerianus*, filii *M. Aur. Cari*, et ipsi occisi anno 284. Denique *Valerius Diocletianus Jovius*, Diocles antea dictus, obscuro genere Salonis in Dalmatia ortus, eodem anno 284, unde subducitur *æra martyrum*, adeptus imperium, socium adscivit anno 286 kal. aprilis *M. Aur. Maximianum* cognomento *Herculium*, qui sese imperio abdicarunt, anno 304, dum *Diocletianus* nonum et *Maximianus* octavum gereret consulatum, sive, ut recentiores contendunt, anno 305, kalendis maii. Mota postremis Diocletiani temporibus decima Ecclesiæ persecutio, de qua sequenti sæculo quarto¹.

CAPUT VI.

TERTII SÆCULI DOGMATA ET DISCIPLINA.

Traditione apostolica et decreto Stephani definitum est, ratum esse baptismum verbis evangelicis consecratum, etiamsi

¹ *Diocletianus*, Anulini senatoris libertinus, a Dioclea matre nomen suum derivavit, Graium vocabulum in romanum morem convertens. Vocatur in libro *De mort. persec.*, num. 7, « scelerum inventor, » et « malorum machinator. » Indicta persecutio 7 kal. martias, dum celebrarentur Terminalia, id est, dum ageretur dies festus Romanorum ob deum Terminum, in 8 Diocletiani et 7 Maximiani consulatu. Ita in fastis idatianis. Ea dies est 23 februarii, anno 303. De hac die, num. XII, *De mortib. pers.*, usurpantur verba Virgilii *Æn.* iv :

Ille dies primus lethi, primusque malorum causa fuit.

Occurrebat annus imperii Diocletiani XIX, ut recte Eusebius in Chronico et libro VIII *Hist. eccl.*, cap. II. Proposita tunc imperialia edicta, quibus jubebatur ecclesias dirui, sacros codices flammis absumi, honoratos notari infamia, plebeios libertate expoliari. Additum paulo post, ut omnes Ecclesiarum antistites ubicumque conjicerentur in vincula et diis cogentur sacrificare. Acerbissimam hanc persecutionem per decem continuo annos depopulatam fuisse christianas plebes ait libro II, cap. XLVII, Severus Sulpitius. De illa prædicto libro *De mort. pers.*, num. 16 : « Vexabatur ergo universa terra, et præter Gallias, ab oriente usque ad occasum tres acerbissimæ bestię sæviebant,

» Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim ; »

Sunt tres illæ « acerbissimæ bestię, » Diocletianus, Maximianus Herculus et Galerius Maximianus, de quibus cap. v proximi sæculi.

ab hæreticis conferatur. Nullum esse peccatum, quod per claves Ecclesiæ nequeat remitti, Ecclesia Christi declaravit adversus novatianos. Fides Trinitatis damnatione hæreticorum magis magisque confirmata est. Unum esse Deum Veteris et Novi Testamenti auctorem, et divinum Verbum veram assumpsisse carnem, vere suffixum fuisse cruci, non est hæsitandum. Commentitium esse æternum mali principium cum naturali philosophia religio revelata suadet.

Ut episcopo divinam rem peragenti adstarent presbyteri, Zephirinus constituit. Sacri ministerii vasa, quæ vitrea erant, cœperunt Urbano sedente ex argento conflari. Lapsis in persecutione concessa est indulgentia, sed *libellatici* et *thurificantes* ex clericis ad communionem tantum laicam admissi fuerunt. Institutæ stationes sive gradus pœnitentium, *πρόσκλησις*, *fletus*, *ἀνάστασις*, *auditio*, *ὑπόπτωσις*, *substratio*, et *σύστασις*, *consistentia*. Viguit a Callisti ætate jejunium quatuor Temporum. Diaconi septem regionibus Urbis præerant, ut pauperum curam gererent. Sepeliebantur religioso cultu cadavera martyrum cum dalmatica, aut colobio purpureo, id Eutychiano jubente. Supra eorumdem martyrum memorias ab ætate Felicis I missæ celebrabantur; unde morem derivasse aiunt consecrandi altaria cum eorum reliquiis ¹.

APPENDIX

DE REBUS EXTERNIS MEMORABILIBUS.

Varios commemorabimus sæculi hujus eventus, deinde clariora bella, postremo celebriores scriptores. Igitur anno Christi

¹ De rigore disciplinæ cum lapsis servandæ legito epistolas Cypriani. Qui carceribus mancipati confitebantur Christum, *confessores* nondum perpassi martyrium appellabantur. Tempore quoque persecutionum, pestilentiæ, maximæque calamitatis, celebratos a fidelibus festos dies, in quovis loco, et interdum in agro, in solitudine, in navi, in stabulo, sacros conventus tanquam in templo habitos, sepultaque religioso cultu, gentilibus prorsus contrario, fidelium defunctorum cadavera, testatur B. Dionysius Alexandrinus apud Eusebium, libro VII *Hist. eccl.*, cap. xxii. Adhibitos in funere cereos ex vetusto christianorum more, Acta S. martyris Cypriani testantur.

204 ludi sæculares exhibiti fuerunt Romæ, celebrati rursus anno 248 sub *Philippis*. Medici, qui noluerant Severum occidere, ipsi anno 244 interfecti fuerunt jussu Antonini. *Papinianus* JC. nolens Getæ cædem excusare, ab eodem Antonino, anno 212, morte afficitur. Thermæ antonianæ dictæ, anno 215 fuerunt in Urbe constructæ. Occiditur, anno 222, a prætorianis militibus *Ulpianus*, quoniam severiorem exercebat disciplinam. 226, thermæ alexandrinæ vocatæ in urbe Roma ædificatæ fuerunt. *Talmud* jerosolymitanum anno 232 dicitur editum. *Pupienus* et *Balbinus* interficiuntur anno 237, tempore agonis Capitolini. Pestilentia provincias plurimas ac præsertim Ægyptum, et hujus metropolim Alexandriam, anno 252, occupavit. Imperante *Gallieno* insurrexere ¹ XXX tyranni, affectantes principatum: *M. Cassius Posthumus*, qui imperium arripuit Colonia; *C. Junius Cassius Posthumus*, ejus filius, a Gallis dictus Augustus; *Cyriades*, Saporis Persarum regi confœderatus; *L. Ælius Pannoniæ rector*, *Lælianus*, qui sublato Posthumo in Gallia salutatus est imperator; *M. Piavonius Victorinus*, Læliani occisor et successor; *L. Aurel. Victorinus*, illius filius; *Victoria*, Victorini senioris mater, quæ filio ac nepote sublatis, Tetricum movit ad capessendum imperium; *Mamurius*, ferri olim opifex, gladio, quem ipse confecerat, occisus a milite; *Q. Nonius Regillianus*, e Dacia acclamatus in Illyrico a Mœsiis; *M. Acilius Aureolus*, olim pastor, coactus a militibus imperium sumere in contemptum Gallieni; *M. Fulvius Macrianus*, ejusque filii *Q. Fulvius* et *Caius Fulvius Quietus*, in Oriente acclamati; *Serviùs Anicius Balista*, occisus in Daphne, dum in tentorio cubaret; *Domitius Domitianus*, dux Aureoli; *Odenatus*, rex Palmyrenorum; *Herodianus* filius Odenati; *Herennianus* et *Timolaus*, Odenati pariter filii; *Zenobia* regina, uxor Odenati, de stirpe Ptolomæorum; *Maceniùs*, qui Odenato vitam imperiumque rapuit; *Valerius Valens* renunciatus imperator apud Macedonas; *L. Calpurnius Piso*, qui se in Thessalia nominavit augustum; *T. Cæstius Emilianus*, in Ægypto declaratus imperator ab exercitu; *Publius Saturninus* a militibus item

¹ Ex Trebellio, de quo cap. ult., sive in Append. proximi sæculi.